

Соња ЈОВАНОВИЋ
Археолошки институт Београд

Вујадин ИВАНИШЕВИЋ
Археолошки институт Београд

БРАКТЕАТИ ИЗ РИМСКЕ НЕКРОПОЛЕ У МАЛОЈ КОПАШНИЦИ

Апстракт: У раду су приказана три брактеата - плочице од танког златног лима украшене отиснутим представама римских владара и један привезак са представом Фортуне. Предмети су чинили део прилога у гробовима спаљених покојника који су откривени током археолошких ископавања римске некрополе у Малој Копашници. Два брактеата су нађена у једном гробу, заједно са бројним деловима „дијадеме“ од златних листова, а трећи је откривен у гробу, као усамљен налаз од злата. Привезак потиче из гробне целине у оквиру које је нађена и златна огрлица са стакленим перлама. Један брактеат и привезак нађени су током археолошких ископавања 1960. и 1964. године, у северозападном делу некрополе, а два брактеата потичу са новијих истраживања из 2012. године, из југоисточног дела некрополе. На основу представа, прилога у гробовима и конструкције гробних рака у којима су нађени, налази су датовани у 2-3. век.

Кључне речи: Брактеати, Привезак, Горња Мезија, Мала Копашница, Римска некропола, Гробни прилози, Новац

Током истраживања римске некрополе у Малој Копашници откривено је укупно 730 гробова, од тога 668 са остацима спаљених покојника и 62 са скелетним сахранама. Континуитет сахрањивања на некрополи прати се од 2. до 4. века.¹ Ископавања некрополе вршена су шездесетих година 20. века,²

1 Стаменковић, Иванишевић, Пешић 2016, 17–45.

2 Zotović 1960, 123–127; 1962, 221–223; Zotović 1964, 106; Зотовић 1968, 19–30; Garašanin 1968, 5–34; Пешић 2010, 45–58.

2003. године,³ и у периоду између 2012. и 2016. године.⁴ Током дугогодишњих ископавања пронађен је велики број предмета од племенитих метала, посебно злата, у гробовима са инцинерацијама, који су датовани у 2-3. век. Реч је о листовима ”дијадема“, минђушама, огрлицама, перлама, привесцима, наруквицама, прстењу, оковима и апликацијама.

У раду су приказани брактеати – овалне плочице од танког златног лима - украшени отиснутим представама римских владара, и привезак са персонификацијом Фортуне. Привезак је нађен 1960, један брактеат 1964. године, у северозападној половини некрополе (локалитет Бели Брег), а два брактеата током археолошке кампање 2012. године, у југоисточном делу некрополе (потез Каменица). Три примерка украшена су отиснутим представама владара, а један отиснутом представом Фортуне. Сви су овалног облика. Представе на брактеатима и привеску рађене су у техници искуцавања и пресовања.

Брактеат откривен приликом заштитних археолошких ископавања 1964. године на траси аутопута Братство-Јединство, у гробу Ф/11 (кат. 1) представља усамљен налаз од племенитог метала у раци спаљеног покојника⁵ (Табла 1.1). На њему је отиснута представа аверса са ауреуса или денара са приказом попрсја Марка Аурелија као цезара и легендом AVRELIVS CAESAR AVG [P]II F. Марко Аурелије је приказан са коврцавом косом. Предложак - новац припада емисијама ауреуса или денара, које се на основу легенде, датују у период од 144. до 161. године.⁶ Новац је плитко отиснут, тако да се представа, као и легенда, слабо назиру, а сама плочица је делом згужвана. Ивице плочице, назначене отиском новца, су благо савијене.

Брактеати откривени 2012. године припадају ”дијадеми” из гроба са инцинерацијом ГК-17 (кат. 2-3) (Табла 1.2-3). Гроб је етажни, правоугаоног облика, и припада типу Мала Копашница-Сасе II. Странице и дно гроба су од јако запечене црвене земље. Оријентација гроба је исток-запад са девијацијом од 22° источном страном ка југу. Његове димензије су следеће: горњи етаж - дужина 2,87 m, ширина 1,90 m, дубина 0,55 m; доњи етаж - дужина 1,50 m, ширина 0,75 m, дубина 0,45 m. Осим златних листова ”дијадема” (С-323),⁷ из гроба потичу и: бронзани новац (С-331), бронзана посуда (С-309), бронзане карике (С-317, 327), гвоздени прстен са уметнутом гемом овалног облика и урезаном представом орла (С-310), гвоздени предмет нејасне намене (С-318), гвоздени клинови (С-298, 300-308, 311, 313-314, 325-326, 328-330, 332-333, 335-343), гвоздени закивци (С-301, 312, 314-315, 319-320, 322, 324, 328-329, 334), и гвоздени клинови или закивци (С-2, 315-316, 321).⁸

”Дијадема” се састојала од 38 златних листова различитих облика и орнаментике, који су налажени у западном делу доњег етажа. Поред два

3 Fidanovski, Cvjetičanin 2005, 49–122.

4 Стаменковић, Иванишевић, Пешић 2016, 17–45; Чершков 2017, 67.

5 Пешић 1995, 30–35, кат. бр. 19, сл. 19.

6 RIC 3, 80–84, 87 and 89–92.

7 Листови ”дијадема” нису конзервирани.

8 Предмети се чувају у Народном музеју у Лесковцу. Лоше стање очуваности и корозија клинова и закивака отежава њихово препознавање и утврђивање тачног броја ових предмета у гробу.

брактеата овалног облика украшена отиснутим аверсним представама са новца, ту је и 14 срцоликих примерака, пет (?) комада у облику ловоровог листа, четири у облику цикаде, три у виду схематизоване птице, два кружна, украшена мотивом штита (обод је украшен мотивом рибље кости, као и средишњи крстолики мотив и кругови уписани у квартирима), док су остали листови пресавијени или фрагментовани и згужвани. Чини се да је реч о примерцима облика ловоровог листа и схематизованих птица. Примерци у виду ловоровог листа украшени су нерватуром изведеном пресовањем. Кружни листићи и комади у облику цикаде украшени су рељефно у техници искуцавања и пресовања (Табла 2).

Међу овим листовима издвајају се два брактеата - овалне плочице од златног лима – са отиснутом представом римског владара (кат. 2-3) (Табла 1.2-3). Оба брактеата су израђена према истом моделу. Портрет представља млађу особу, која по карактеристичној физиономији лица и фризури одговара представама младих синова цара Септимија Севера - Каракале или Гете. На плочици је представљен владар као цезар будући да је приказан гологлав, без ловоровог венца. У питању је портрет детета са фино моделованим образима, подигнутом кратком брадом, ниским челом, наглашеним очима, малим носем и косом са уредно зачешљаним коврџама. Као предложак је могао да послужи новац већег модула, али и неки други предмет са представом младог цезара, имајући посебно у виду да на отиску нема трагова легенде, као што је то случај са горе поменутих брактеатом.

И поред сличности приказа Каракале и Гете као цезара, њихови портрети на новцу се разликују. Представу Каракале као цезара и младог августа, у односу на приказ Гете као цезара, карактерише пуније лице са наглашеним образима и посебно разбарушена коса са крупнијим коврџама. Са друге стране, Гета је приказан са више детињастим лицем, складно моделованим образима и косом са коврџама које су уредно зачешљане⁹ (Табла 1.5).

Исто тако, представе на скулптурама два брата могу се, према Џ. Полинију, лако разликовати, како по цртама лица, тако и по начину приказа праменова косе. Постоје два званична типа приказа Каракале и Гете. Као пример Каракалиног портрета првог типа узима се попрсје које се чува у Националном римском музеју, а датује између 196. и 204. године.¹⁰ Када је реч о Гети, он је најбоље представљен портретом из Глиптотеке у Минхену који се опредељује између 198. и 204. године.¹¹ На портретима Каракале типа I, владар има заобљенију главу и лице које је пуније од Гетиног типа I. Њихове фризури су различите, што се, како смо напоменули, одсликава и на новцу. Каракалина коса представљена је мноштвом кратких дебелих коврџа са препознатљивим локнама које иду преко чела. Праменови, када се ради о Гетиној фризури,

9 Види представе Каракале као августа на аверсу и Гете као цезара на реверсу ауреуса из 198. године, из збирке Британског музеја: British Museum 1867,0101.773 (https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1867-0101-773; Приступљено 1.11.2021); Сличну представу Гете срећемо на једном ауреусу из збирке Народног музеја у Београду: Sjaј kovanja 1979, 56, бр. 54.

10 Pollini 2005, 62–63, fig. 4a–b.

11 Pollini 2005, 62–63, fig. 5a–b.

спуштени су нешто ниже на челу и рачвају се изнад носног моста на једну и другу страну.¹²

Фризура, која претендује да буде најверодостојнији критеријум за препознавање и одређивање лика владара, је нарочито важна, будући да је за уметнике, уопштено, једноставније да прикажу косу, него црте и израз лица. Три различита таласаста праменова на примерцима из Копашнице, чешљана континуирано надесно, на десној страни чела, типичне су карактеристике Гетиних портрета из дечачких дана, што је најбоље приказано у његовом скулптуралном портрету у минхенској Глиптотеци,¹³ док, Каракалин портрет као дечака одликује један главни прамен који се спушта и иде преко десне слепоочнице на челу, а затим савија назад ка левој половини чела као код портрета који се чува у Националном римском музеју.¹⁴ Такав тип локни потпуно недостаје у нашем случају. Имајући у виду назначене иконографске одлике, на брактеатима из Мале Копашнице је представљен Гета као цезар.¹⁵ Он је овом титулом био овенчан 198. године, када је његов старији брат Каракала био проглашен за август. Сам Гета је као 20-огодишњак 209. године устоличен као август. Имајући у виду наведено, можемо извести закључак да је за узор брактеата из Мале Копашнице послужио предложак представе Гете из његових млађих дана као цезара, од 198. до 203. године, где је приказан са дечачким ликом. На емисијама Гете као цезара које су коване након 203. године, млади владар је представљен као младић.¹⁶ У гробу ГК-17 је, као што смо већ навели, нађен и бронзани новац који, нажалост, није могуће ишчитати.

Привезак из римске некрополе у Малој Копашници откривен је током археолошке кампање 1960. године, у гробу Г-15 (кат. 4, Табла 1.4). Реч је о овалној плочици на којој је утиснута представа персонификације Фортуне у драперији, окренуте спреда, која у левој руци држи рог изобиља, а у десној кормило. Оквир плочице је ојачан са нити у виду псеудогранула, изнад које је причвршћена алка за вешање. Алка је, чини се, накнадно придодата, будући да је, приликом њеног додавања, оштећено лице Фортуне које се из тог разлога не види. Додајмо да је привезак са доње стране пробушен и да је за рупу причвршћена мала алка. Привезак је био део огрлице сачињене од танких златних каричица и малих стаклених перли плаве и беличасте боје.¹⁷

Листови од златног лима, различитих облика и орнаментике, налажени су на територији римског Царства. Сматра се да су најбројнији у његовим западним провинцијама, у Британији, Галији, Германији, Рецији и Норику.¹⁸ Неке од географски и хронолошки најближих аналогја за примерке из

12 Pollini 2005, 62–65, fig. 6–7.

13 Pollini 2005, 62–64, fig. 5a–b and 7.

14 Pollini 2005, 62–64, fig. 4a–b and 6.

15 Срдачно захваљујемо професору Џону Полинију (Универзитет јужне Калифорније, одељење за историју уметности, Лос Анђелес) на значајним сугестијама око одређења портрета владара на брактеатима из Мале Копашнице.

16 RIC 4.1, 83, 314–323, 328–336.

17 Пешић 1995, 35.

18 Popović 2005, 75.

Мале Копашнице су налази из Скопља (Scupi) (ул. Партизанска,¹⁹ Источна Скупска,²⁰ Матка²¹), Грачанице (Ulpiana),²² Сочанице (Municipium DD),²³ Главника (Vindenis),²⁴ са локалитета Врело-Шаркамен,²⁵ из Ушћа код Обреновца,²⁶ Чаталке (Стара Загора, Бугарска). У збирци Народног музеја у Београду чувају се и украси од танког златног лима у облику ловоровог листа чије место налаза није познато.²⁷

Од укупно девет златних вотивних плочица, које су нађене у ниши крипте маузолеја на Шаркамену, четири су украшене отисцима аверсних представа са ауреуса тетрархијских владара. Два примерка су са представама царева Диоклецијана и Константина, а два су нечитка.²⁸ Такође, златна дијадема из гроба у области Керча (Украјина) на средини је украшена представом цара Комода и Марције у лику Амазонке.²⁹ Златне брактеате – плочице са отисцима новца бележимо у колекцији Британског музеја. У питању су отисци аверса новца царева Каракале,³⁰ као и Елагабала.³¹

Привесци-амулету са приказом женског божанства нађени су, између осталог, у гробовима на локалитетима: Гомилице у Губеревцу,³² Пећине у Виминацијуму,³³ Одеса (Варна, Бугарска),³⁴ Герулата (Русовце, Словачка).³⁵ На привесцима из Губеревца и Виминацијума налази се схематизована представа Дијане. На привеску из Одесе представљена је Фортуна, што је случај и са примерком из Мале Копашнице. На налазу из Герулате приказана је сцена *trapeit* и богиње Викторија и Минерва или Либертас.³⁶ Сви наведени примерци датовани су у време од 2. до 4. века.

Листови од златног лима представљали су заветни дар током симболичног обреда кремације. Услови налаза и стање очуваности ових предмета указују да они нису били у директном контакту са ватром. Висока температура их није деформисала. Унутар пресавијених листова из Мале Копашнице и Шаркамена забележени су трагови гарежи, па се може претпоставити да су након обреда они сакупљани заједно са горелим остацима са ломаче. Два примерка из Мале

19 Спасовска Димитриоска 1991, 222–226, сл. 4–5; Микулчић 1975, 93–94.

20 Микулчић 1975, 93.

21 Микулчић 1975, 93.

22 Jovanović 1978, 49–50.

23 Jovanović 1978, 49–50.

24 Drăgan, Dürr, Teichner 2018, 441, fig. 5E.

25 Popović 2005, 75–82; Borić-Brešković 2005, 83–93.

26 Поповић 1996, 103, кат. 170.

27 Поповић 1996, 103, кат. 168–169.

28 Borić-Brešković 2005, 83; Popović 2005, 75.

29 Borić-Brešković 2005, 83; Odobescu 1976, 507 (589), fig. 210.

30 British Museum R1874,0715.145 (https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_R1874-0715-145; Приступљено 1.11.2021).

31 British Museum R1874,0715.146 (https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_R1874-0715-146; Приступљено 1.11.2021).

32 Поповић 1996, 42, 95, кат. 133.

33 Спасић-Ђурић 2015, 105, кат. 199.

34 Ruseva-Slokoska 1991, cat. 131.

35 Daňová 2013, 49, 52, Nr. 4, Abb. 2, 3a–b.

36 Daňová 2013, 49, 52, Nr. 4, Abb. 2, 3a–b.

Копашнице била су измешана са остеолошким материјалом и издвојена током његове обраде. На територији Балкана обичај полагања целих дијадема у гроб или само једног или неколико златних листова задржао се све до 3. века, и садржао је елементе деификације.³⁷

С обзиром да на примерцима из гроба ГК-17 у Малој Копашници нема рупица за качење, листови нису пробушени, а нису забележени ни налази златних жица, може се само претпоставити да су ови комади представљали део дијадеме, као заветни дар који је опонашао венац. Уз велику задршку може се изнети претпоставка да су листови прављени управо за потребе ових сахрана, обичај који је препознат и потврђен у Малој Копашници када је реч о другим прилозима, као што су керамичке посуде. Са друге стране, у гробу Ф/11 пронађен је само један златни лист - брактеат.

Полагање златних венаца - дијадема у гроб сматра се домородачким обичајем са традицијом хеленизма. Налази грчких хеленистичких венаца и дијадема из 3-4. века пре нове ере везују се за богатије гробове аристократске елите. Венци и дијадеме су биле личне ствари које су полагане у гроб са покојницима. У римском периоду венци су током живота коришћени као друштвени и религијски симбол. Служили су у одређеним друштвеним активностима и религијским церемонијама које су увек започињале приношењем жртве боговима. Они су играли и важну улогу у веровањима и обичајима сахрањивања. Сматрало се да је покојник овенчан на свом путу у подземни свет. Венац је представљао награду коју је он за живота заслужио, а његова апотропејска улога штитиће га током тог дугог пута.³⁸

Налази брактеата – плочица од танких златних листова - украшених отиснутим представама римских владара и привеска са приказом Фортуне представљају део ширег луксузног инвентара који је пронађен током вишегодишњих истраживања у Малој Копашници. Истражени остаци у Малој Копашници представљају важно римско насеље, са грађевинама, термама, хореумом, занатским центром и некрополом која, након досадашњих истраживања, броји укупно 730 гробова.³⁹ На основу великог броја златних предмета на некрополи, близине рудника злата у овој области (Рупље, Црна Трава),⁴⁰ и тренутних антрополошких истраживања,⁴¹ за сада се само може претпоставити да су аутохтони становници који су насељавали овај простор били посвећени рударству, и да им је, захваљујући томе, било омогућено да уживају виши социјални статус током римске владавине у 2. и 3. веку, о чему управо сведоче богати прилози у гробовима.

37 Popović 2005, 75–76.

38 Ignatiadou, Tsigarida 2011.

39 Иванишевић, Стаменковић, Јовић 2016, 47–69; Стаменковић, Иванишевић, Пешић 2016, 17–45; Čerškov 2017, 67.

40 Stamenković 2013, 54; Иванишевић, Стаменковић, Јовић 2016, 68.

41 Документација Археолошког института у Београду.

КАТАЛОГ

1. Брактеат – овална плочица од танког златног лима – са утиснутом аверсном представом са новца на којој је приказано попрсје владара окренуто надесно. Назире се попрсје младог цезара представљеног са коврџавом косом. Око попрсја стоји натпис AVRELIVS CAESAR AVG [P]II F. Отисак је узет са ауреуса или денара Марка Аурелија, као цезара, који су ковани у раздобљу од 144. до 161. године, за време владавине цара Антонија Пија.

Локалитет: Бели Брег

Година налаза: 1964.

Гроб: Ф/11

Димензије: 20 × 18 × 0,01 mm; тежина 0,15 g

Техника: златни лим, искуцавање, пресовање

Датовање: 144-161. године или касније

Инвентар: Народни музеј Лесковац, инв. А-МК/24

Литература: Пешић 1995, 35, кат. бр. 24.

2. Брактеат у виду плочице од танког златног лима овалног облика са утиснутом аверсном представом на којој је приказано попрсје владара – цезара окренуто надесно, са оклопом и палудаментумом. Коса цара је коврџава, таласаста. Црте лица, коса и доб цара одговарају представама Гете, као цезара. Брактеат је припадао „дијадеми“. Коришћен је исти „калуп“ за отискивање плочице као за примерак кат. бр. 3.

Локалитет: Каменитица

Година налаза: 2012.

Гроб: ГК-17

С-број: 323

Димензије: 22 × 15 × 0,01 mm; тежина 0,14 g

Техника: златни лим, искуцавање, пресовање

Датовање: 198-203. године или касније

Инвентар: Народни музеј Лесковац, инв. А-МК/264/1

3. Брактеат у виду плочице од танког златног лима овалног облика са утиснутом аверсном представом на којој је приказано попрсје владара – цезара окренуто надесно, са оклопом и палудаментумом. Коса цара је коврцава, таласаста. Црте лица, коса и доб цара одговарају представама Гете, као цезара. Брактеат је припадао „дијадеми“. Коришћен је исти „калуп“ за отискивање плочице као за примерак кат. бр. 2.

Локалитет: Каменитица

Година налаза: 2012.

Гроб: ГК-17

С-број: 323

Димензије: 20 × 17 × 0,01 mm; тежина 0,20 g

Техника: златни лим, искуцавање, пресовање

Датовање: 198-203. године или касније

Инвентар: Народни музеј Лесковац, инв. А-МК/264/2.

4. Привезак од танког златног лима овалног облика, са алком. Украшен је приказом Фортуне у драперији, окренуте спреда, која у левој руци држи рог изобиља, а у десној кормило. Оквир плочице је ојачан са нити у виду псеудогранула, изнад које је причвршћена алка за вешање, накнадно придодата. Привезак је са доње стране пробушен и за рупу је закачена мала алка. Привезак је представљао део огрлице.

Локалитет: Бели Брег

Година налаза: 1960.

Гроб: Г-15

Димензије: 16 × 15 × 0,5 mm; дужина са петљом износи 21 mm; тежина 1,10 g

Техника: златни лим, искуцавање, пресовање, жљебљење (алка)

Датовање: 3. век.

Инвентар: Народни музеј Лесковац, огрлица инв. А-МК/19

Литература: Праисторијске културе 1971, кат. 535; Јовановић, 1978, кат. 6; Пешић 1995, 34-35, кат. бр. 19.

БИБЛИОГРАФИЈА

Borić-Brešković 2005

B. Borić-Brešković, Golden votive plaques impressed with a obverse of Roman tetrarchic aurei, in: *Šarkamen (Eastern Serbia): a tetrarchic imperial palace - the memorial complex*, I. Popović (ed.), Belgrade 2005, 83–93.

Daňová 2013

M. Daňová, Römischer Goldschmuck aus Gerulata und seiner Umgebung, in: *Macht des Goldes, Gold der Macht : Herrschafts- und Jenseitspräsentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donaauraum*, M. Hardt, O. Heinrich-Tamáská (Hrsg.), Weinstadt 2013, 47–53.

Drăgan, Dürr, Teichner 2018

A. Drăgan, R. Dürr, F. Teichner, Vindenis (Glavnik/Gllamnik, Kosovo) – Roman Military Presence in the Heart of the Dardanian Mining District, in: *Proceedings of the 23rd International Congress of Roman Frontier Studies Ingolstadt 2015*, C. S. Sommer, S. Matešić (Hrsg.), Sonderband 4/I, Mainz 2018, 436–446.

Чершков 2017

Т. Чершков, Археолошка истраживања на локалитету "Каменица" у селу Мала Копашница, СО Лесковац, прелиминарни извештај, у: *Археолошка истраживања на аутојоуу Е-80 и Е-75 (2015-2016)*, М. Каличанин-Крстић (ур.), Крагујевац 2017, 67.

Fidanovski, Cvjetičanin 2005

S. Fidanovski, T. Cvjetičanin, Rimska vila i nekropola na lokalitetu Kameni-tica–Moravište u Maloj Kopašnici kod Grdelice, u: *Arheološka istraživanja E –75*, sveska 1/2004, M. Brmbolić (ur.), Beograd 2005, 49–122.

Garašanin 1968

M. Garašanin, Razmatranja o nekropolama tipa Mala Kopašnica – Sase, *Godišnjak VI*, Centar za balkanološka istraživanja, knjiga 4, Sarajevo 1968, 5–34.

Ignatiadou, Tsigarida 2011

D. Ignatiadou, E.-B. Tsigarida, *Gold Wreaths and Diadems, Archaeological Museum of Thessaloniki*, Publication no. 7, Thessaloniki 2011.

Иванишевић, Стаменковић, Јовић 2016

В. Иванишевић, С. Стаменковић, С. Јовић, Римско насеље и занатски центар у Малој Копашници, у: *Археолошка истраживања на аутојоуу Е75 (2011-2014)*, С. Перић, А. Булатовић (ур.), Београд 2016, 47–69.

Јовановић 1978

А. Јовановић, *Накити у римској Дарданији*, Београд 1978.

Микулчић 1975

И. Микулчић, Раноримски скелетни гробови из Скупа, *Стиринар* XXIV–XXV, 1975, 89–100.

Odobescu 1976

A. Odobescu, *Opere IV. Tezaurul de la Pietroasa*, M. Babes (ed.), Bucuresti 1976.

Пешић 1995

Ј. Пешић, Златни накит из римске некрополе у Малој Копашници, *Лесковачки зборник XXXV*, 1995, 25–44.

Пешић 2010

Ј. Пешић, Некропола спаљених покојника у Малој Копашници, *Лесковачки зборник L*, Лесковац 2010, 45–58.

Pollini 2005

J. Pollini, A portrait of Caracalla from the Mellerio Collection and the Iconography of Caracalla and Geta, *Revue archéologique* 39 (1), 2005, 55–77.

Поповић 1996

И. Поповић, *Римски накити у Народног музеју у Београду, II Златан накити*, Београд 1996.

Popović 2005

I. Popović, The find of the crypt of the mausoleum: golden jewellery and votive plaques, in: *Šarkamen (Eastern Serbia): a tetrarchic imperial palace - the memorial complex*, I. Popović (ed.), Belgrade 2005, 59–82.

Праисторијске културе 1971

Праисторијске културе Поморавља и Источне Србије, Каталог изложбе, Д. Дејановић (ур.), Ниш 1971.

RIC 3

The Roman Imperial Coinage, Antoninus Pius to Commodus, H. Mattingly, E. A. Sydenham, Vol. III, London 1930.

RIC 4.1

The Roman Imperial Coinage, Pertinax to Geta, H. Mattingly, E. A. Sydenham, Vol. IV, Part I, London 1936.

Ruseva-Slokoska 1991

Lj. Ruseva-Slokoska, *Roman Jewellery, A Collection of the National Archaeological Museum – Sofia*, London 1991.

Sjaj kovanja 1979

Sjaj kovanja. Novac iz zbirke Narodnog muzeja u Beogradu, D. Gaj-Popović, B. Borić-Brešković, Beograd 1979.

Спасић-Ђурић 2015

Д. Спасић-Ђурић, *Град Виминацијум*, Пожаревац 2015.

Спасовска Димитриоска 1991.

Г. Спасовска Димитриоска, Заштитно ископување на римската некропола ул. "Партизанска" - Скопје, *Macedoniae Acta Archaeologica* 12, 1991, 221–233.

Stamenković 2013

S. Stamenković 2013, *Rimsko nasleđe u leskovačkoj kotlini*, Beograd 2013.

Стаменковић, Иванишевић, Пешић 2016

С. Стаменковић, В. Иванишевић, Ј. Пешић, Римска некропола у Малој Копашници, у: *Археолошка истраживања на аутохтоној Е75 (2011–2014)*, С. Перић, А. Булатовић (ур.), Београд, 17–45.

Zotović 1960

Lj. Zotović, Mala Kopašnica - nekropola, *Arheološki pregled* 2, 1960, 123–127.

Zotović 1962

Lj. Zotović, Mala Kopašnica - Rimaska nekropola, *Arheološki pregled* 4, 1962, 221–223, T. XVI, sl.1–2.

Zotović 1964

Lj. Zotović, Mala Kopašnica - rimska nekropola spaljenih pokojnika, *Arheološki pregled* 6, 1964, 106.

Зотовић 1968

Љ. Зотовић, Некрополе спаљених покојника на територији Горње Меџије, *Лесковачки зборник VIII*, 1968, 19–30.

BRACTEATES FROM THE ROMAN CEMETERY IN MALA KOPAŠNICA

SUMMARY

The paper describes the bracteates – oval thin sheets made from gold – decorated with impressed representations of Roman rulers, and a pendant with the personification of Fortuna. The items were grave goods from incinerated burials, discovered during the archaeological exploration of the Roman cemetery in Mala Kopašnica. The pendant was discovered in 1960, one bracteate in 1964, in the north-western part of the cemetery (Beli Breg site), and two bracteates during the archaeological campaign in 2021, in the south-eastern part of the cemetery (Kamenitica area). Three specimens are decorated with impressed representations of rulers and one with the impressed image of Fortuna. All are oval in shape. The representations on the bracteates and on the pendant were executed in the technique of tapping and pressing.

The bracteates, discovered during rescue archaeological excavations in 1964, in grave F/11 (Cat. 1), represents a lone find of precious metal in the grave of an incinerated burial (Table 1.1). It contains an impressed representation on the obverse of the *aureus* or *denarius*, depicting a bust figure of Marcus Aurelius as caesar with the legend AVRELIVS CAESAR AVG [P]II F. Marcus Aurelius is depicted with curly hair. The template-coins belong to the issues of *aurei* or *denarii* dated in the period between 144 and 161 AD, on the basis of the legend. The coins were shallowly impressed and the image, as well as the legend, are poorly discernible, and the sheet itself is somewhat crumpled. The edges of the sheet, marked by the impression of the coin, are slightly folded.

The bracteates – oval gold sheets plates – with the impressed image of a Roman ruler, discovered in 2012, belong to the „diadem“ from a grave with an incinerated burial GK-17 (Cat. 2-3) (Table 1.2-3). Both bracteates were made on the basis of the same model. The portrait represents a younger person, which, with its characteristic physiognomy and hair style, corresponds to the representations of young sons of the emperor Septimius Severus – Caracalla or Geta. The image on the sheet represents the ruler as caesar, since he is depicted bare-headed, without the laurel wreath. It is the portrait of a child with finely modelled cheeks, a raised short chin, a low forehead, emphasized eyes, a small nose and hair with neatly combed curls. A coin with a larger module could have served as the model, or it could have been another object with a representation of the young caesar, particularly in view of the fact that there are no traces of the legend on the imprint, as was the case with the bracteate mentioned above.

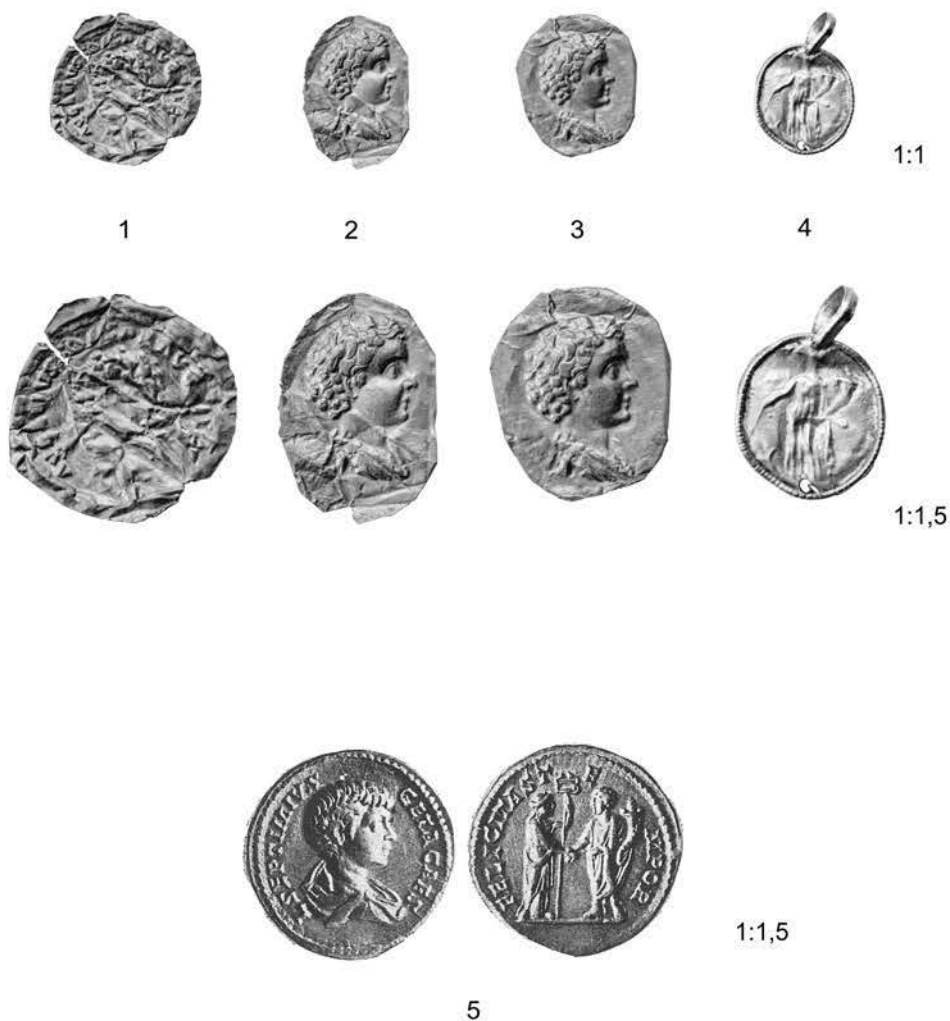
Despite the similarities between the representations of Caracalla and Geta as caesars, their portraits on coins differ. The hair style, which amounts to being the most reliable criterion for recognizing and determining the image of a ruler, is particularly important because, in general, it is simpler for artists to depict hair than facial lines and expression. Three different wavy locks on the specimens from Kopašnica, combed continuously to the right, on the right side of the forehead, are typical characteristics of Geta's portraits from his boyhood days, which is best illustrated on his sculptural portrait in the Glyptothek in Munich, while the portrait of Caracalla as a boy is characterised by one main lock descending and flowing over the right brow, then turning back towards the left half of the forehead, as

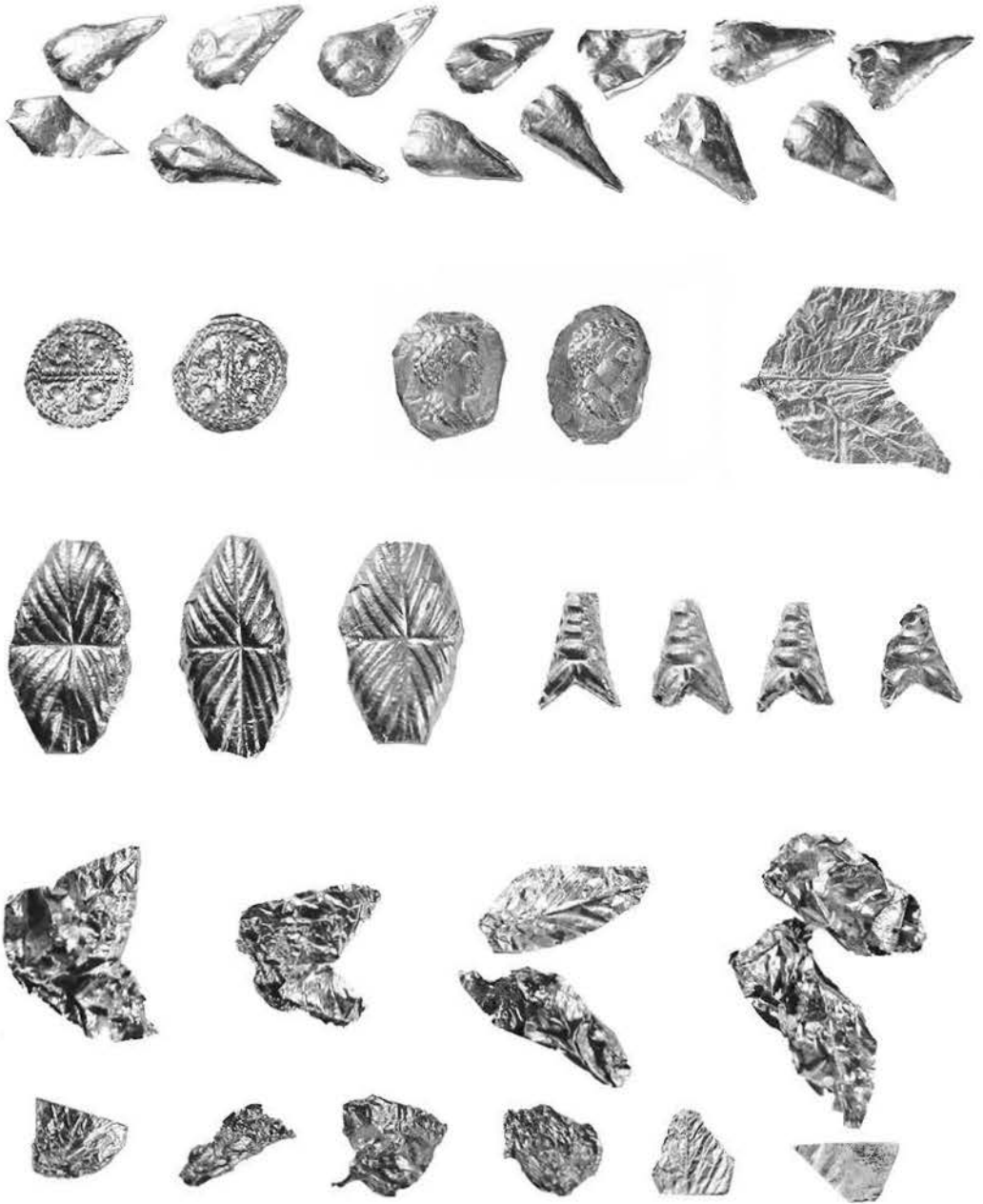
shown on the portrait that is kept in the National Museum in Rome. This arranged type of locks is completely absent in our case. Considering the mentioned iconographic characteristics, the representation on the bracteates from Mala Kopašnica is that of Geta as caesar. He was granted the title in 198 AD, when his older brother Caracalla was proclaimed augustus. One may conclude that the model for the bracteate from Mala Kopašnica was the model of the representation of Geta from his younger days as caesar, from 198 to 203 AD, on which he is depicted as a boy.

The pendant from the Roman cemetery in Mala Kopašnica was discovered during the archaeological campaign in 1960, in grave G-15 (Cat. 4) (Table 1.4). It is an oval sheet stamped with the presentation of the personification of Fortuna in drapes, facing front, holding a horn of plenty in the left hand and a rudder in the right. The frame of the plate is reinforced with a thread in the form of pseudo-granules, above which a hooking ring is attached. It seems that the ring was added subsequently, since the face of Fortuna, which is not visible, was damaged in the process of its addition. The pendant was a part of a necklace made from thin gold links and small glass beads that are blue and whitish in colour.

The finds of bracteates – oval thin sheets made from gold – decorated with impressed images of Roman rulers and of the pendant with the representation of Fortuna represent a part of the broader luxury inventory, discovered during the years of exploration in Mala Kopašnica. The explored remains in Mala Kopašnica represent an important Roman settlement, with buildings, *thermae*, a horreum, a crafts centre and a cemetery, which encompasses a total of 730 graves, based on explorations to date. Based on the large number of gold items at the cemetery, the proximity of gold mines in this area (Ruplje, Crna Trava) and certain anthropological explorations, at this time one can only assume that the autochthonous inhabitants of this area were employed in mining and, accordingly, were able to enjoy a higher social status during Roman rule in the 2nd and 3rd centuries AD, evidence of which are the valuable grave goods.

Табла 1 Брактеати са отиснутим представама римских владара: 1. Марко Аурелије, 2-3. Гета; 4. Привезак са представом Фортуне; 5. Ауреус Гете кован између 198 и 200. године (Народни музеј Београд)

Табла 2 Златна дијадема из гроба спаљеног покојника ГК-17 из Мале Копашнице